

УДК 37.03:37(09)

Е. В. ЛЕЩЕНКОкандидат педагогічних наук, доцент
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка**ОСВІТНІ НОВАЦІЇ М. КОРФА В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ
НЕДІЛЬНИХ ШКІЛ УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА
СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТИ ЖІНОК**

У статті розглянуто освітні новації М. Корфа в системі розвитку недільних шкіл України у II пол. XIX ст., зокрема авторські недільні повторні класи, що стали передумовою становлення освіти жінок. Акцентовано увагу на змісті навчально-виховної роботи в недільних школах. Розглянуто деякі аспекти жіночої освіти на прикладі діяльності приватної Харківської недільної школи Х. Алчевської. Висвітлено окремі ідеї щодо реформування системи освіти з урахуванням гендерних підходів у поглядах М. Корфа та Х. Алчевської.

Ключові слова: освітні новації, недільні школи, освіта жінок, повторні класи, позашкільна освіта, історіографічний аналіз.

Стрімкий процес реформування освіти в нових історичних умовах, зміна соціально-гуманітарних парадигм, пошук нових ціннісних орієнтирів посилюють інтерес сучасних дослідників до прогресивного досвіду української школи, спадщини її видатних теоретиків і практиків. Адже об'єктивні процеси історії країни значною мірою опосередковані людською особистістю.

Пошук конструктивних шляхів розвитку сучасної освіти потребує вивчення педагогічної спадщини й досвіду непересічної особистості в історії української педагогіки – М. Корфа. Активна педагогічна діяльність М. Корфаналежить до другої половини XIX ст., відколи через скасування кріпосного права розпочалися ліберальні реформи в галузі освіти, і майже третина населення країни отримала свободу та громадянські права, й переселення, – вільний доступ до навчання. Це був період, який пожвалював, активізував громадську ініціативу щодо поширення освіти серед народу та зумовлював суттєве збільшення кількості учнів загальноосвітніх недільних шкіл, активним запроваджувачем яких був М. О. Корф. На увагу заслуговують оригінальні авторські освітні практики визнаних педагогів – М. Корфа і Х. Алчевської, передові ідеї національної освіти яких ґрунтувались саме на співпраці у питанні модернізації пореформеної системи освіти.

Метою статті є аналіз діяльності недільних шкіл України, запровадження й розвиток яких слугував становленню освіти жінок.

Питання розбудови недільних шкіл в українських губерніях імператорської Росії в контексті освітніх інновацій барона Корфа, а також прогресивної діячки, організатора й керівника недільних шкіл Х. Алчевської перебувають у полі зору сучасних дослідників: М. Антощак, Л. Бондар,

Л. Вовк, І. Кушніренко, О. Попельнюх, С. Саяпіна, С. Сисоєва, І. Шумілова, Л. Ярошук та ін.

Проблема становлення освіти жінок, її теорія та історія в Україні II половини XIX ст. – початку XX ст. стала предметом наукового вивчення у працях Л. Буряк, Л. Гаєвської, В. Вірченко, В. Добровольської, О. Драч, К. Кобченко, Н. Каленіченко, О. Мазуркевич, О. Мельник, О. Олексієнко, Т. Сухенко, О. Сухомлинської, Т. Стоян та ін. Проте дослідження освітніх новацій М. Корфа в системі розвитку недільних шкіл України, що сприяли становленню освіти жінок, на нашу думку, здійснено не у повному обсязі.

Сучасна педагогічна наука актуалізує питання синтезу діяльності недільних шкіл і становлення освіти жінок, яке зумовлене, насамперед, упровадженням в Україні кардинальних змін, через призму культурно-національного відродження, що безпосередньо пов'язане зі становленням, розвитком і реформуванням освіти жінок у контексті педагогічної діяльності громадських освітян-методистів, педагогічних ентузіастів України II пол. XIX ст. – М. Корфа та Х. Алчевської.

Важливо зазначити, що з II пол. XIX ст. в Україні працювали декілька типів недільних шкіл – приватні, при училищах, під наглядом попечителя освітнього округу, земські, церковно-приходські. Дослідження доводять, що недільна школа як новітня форма освіти була введена в систему церковно-приходських шкіл. Можна погодитися з думкою А. Калачева про те, що церковно-приходські школи були серйозним конкурентом земської школи у справі народної освіти. Проте половина початкових шкіл у зазначений період керувались Святим синодом і “демократизм приходських шкіл зіграв значну роль у навчанні сільських дітей, щоне підлягає сумніву” [5, с. 21].

Недільні школи виконували основне освітнє завдання того часу – надання освіти тим особам, які не отримували її своєчасно у початковій школі. Відповідно заняття проводились у неділю й у свята, коли робітники й селяни, не задіяні роботою, могли б відвідувати ці школи. Викладати в недільних школах мали право особи, які викладають у початкових народних школах, оскільки навчальними предметами у цих школах були ті, що й у початковій школі. Склад учнів у недільних школах був найрізноманітніший – підлітки, доросле населення. Оскільки у школах вчилися учні з різним рівнем знань, умінь і навичок (як суцільно неосвічені, так і ті, що пройшли курс початкової школи й бажали розширити коло набутих знань), то термін відвідування школи був невизначений, а відтак учень самостійно визначав термін відвідування недільної школи.

Теоретик історії педагогіки К. Єльніцький, вивчаючи педагогічну спадщину М. Корфа, наголошував, що “для недільної школи дуже корисно, щоб кожна група займалася з одним вчителем тривалий час, адже за таких умов вчитель може ретельно познайомитися зі своїми учнями, ступенем їх знань і розвитком, і відповідно аналізу результатів, увести ті методи навчання, які дали б змогу розвивати учня” [4, с. 88].

На підставі аналізу сутності, особливостей історіографічного дослідження, можна стверджувати, що головною подією в організації недільних шкіл було прийняття “Положення про початкові народні училища” (1874 р.), що підтверджувало право відкривати недільні школи широким громадським колам, у тому числі громадам міським і сільським, приватним особам, для освіти осіб ремісничого й робітничого прошарків обох статей.

Ідея інтенсифікації впровадження реформаторських теоретичних і практичних засад діяльності недільних шкіл не покидала М. Корфа. Вочевидь, після повернення із закордону у 1880 р. педагог починає втілювати концепцію все тих же недільних, але вже повторювальних шкіл. Проаналізувавши особливості недільних шкіл у Західній Європі, М. Корф розумів, що неможливо європейську модель відповідного навчального закладу буквально застосувати до українських повторювальних шкіл, оскільки на Заході всі учні вступають приблизно з однаковою підготовкою (навчалися переважно в одних типах шкіл), їх легко поділити на групи за успіхами й розпочати повторювальне навчання; програми повторювальних шкіл продовжували програми початкових [7, с. 125–126]. М. Корф наголошував, що суспільство потребує модернізації існуючої системи недільних шкіл, “...від яких залишилась тільки назва, яка міцно укорінилась у свідомості народу, а жодної школи з 60-х рр. не залишилося (у 1862 р. імператор Олександр II видав наказ про закриття недільних шкіл і читалень, оскільки вважав, що у них розповсюджуються антиурядові ідеї), тому дуже важливо почати створення дієздатних нових недільних шкіл” [7, с. 46].

Створюючи узагальнене бачення майбутнього розвитку недільних шкіл, М. Корф прагнув організувати такі повторювальні недільні школи, які б не мали негативних рис перших недільних шкіл: неорганізованості, викладання предметів без навчальної програми, безсистемність проведення занять. Він був проти політичної пропаганди в школі, нав’язування особистих суб’єктивних переконань учителя. Педагог зазначав, що недільні школи ґрунтувалися на твердженні: “якщо кожен із відвідувачів чомусь навчився і те добре” [7, с. 123]. Зазначимо, що між недільними школами для неграмотних селян і недільними повторювальними школами М. Корф надавав перевагу останнім: “Якщо немає можливості утримувати й недільну школу для неграмотних селян, і повторювальну для тих, хто раніше навчався, то треба обирати останню”, пояснюючи це тим, що “...у повторювальних школах і після однієї зими навчання досягаються суттєві результати; старші класи таких шкіл самі можуть навчати неписьменних земляків; ... повторювальні школи працюють для селян такого віку, коли настає період використання знань, отриманих у школі. Це час, коли селяни цінують отримані знання” [11, с. 70–71].

Перший досвід упровадження таких шкіл переконав М. Корфа, що селяни прагнуть освіти: учні “...не тільки не прогулювали школу, а й ставилися до неї “як до церкви”, не пили горілки... Одного звали “ходити в боярах” на весіллі, а він відмовився через недільну школу, інший зо-

бов'язався возити листи з околотку у поштове відділення за 50 верст, раніше виїхав, їхав всю ніч, щоб о 10 години ранку встигнути...". Селяни приходили до школи з інших сіл, не зважаючи на погоду. Але, на жаль, таких селян було не багато. Окремі не систематично відвідували недільні школи і пропускали заняття. Це пояснювалося тим, що серед селян такий тип навчальних закладів був новим. Більшість дорослих грамотних селян, враховуючи громадську думку, просто соромилися сісти за парти. Іншими причинами невідвідування були: злиденність, домашні обставини, погане ставлення до грамоти загалом – “неврожаї пішли з тих пір, як грамота завелась”; недовірливе ставлення до школи як до всього нового, нерозуміння важливості освіти – “якщо людина вже грамотна, нащо ходити у школу”. У роботі “Перші недільні повторювальні школи” М. Корф наводить приклад, який трапився з селянином Белогуровим: перебуваючи у недільній школі, цей учень сказав, що “недільна школа – це таке добро, що й за жінкою не сумно”. Дізнавшись про це, дружина, яка працювала у поміщика, обурилася: “Дай-но повернусь я додому, я покажу йому недільну школу. Що за виґрашки такі, у будь-яку неділю все в школу та в школу”. Відвідування школи селянином ускладнилося [7, с. 65–67].

Ініційовані М. Корфом недільні повторювальні школи знайшли підтримку серед педагогічної громадськості. Зокрема, його сучасник В. Вахтеров назвав їх “вінцем справи початкового навчання у селі”. У праці “Внешкольное образование народа” він наголошував на важливій особистісній і суспільній значущості недільної повторювальної школи. “Її учнями є молоді люди, які перебувають у віці, коли формуються моральні ідеали, світогляд, чуттєва сфера” [3, с. 270].

В. Вахтеров охарактеризував недільну школу як структурну одиницю позашкільної освіти, розкривши її зв'язки з повторювальними класами, народними бібліотеками й іншими закладами позашкільної освіти. Між усіма ними, зазначав педагог, існує найтісніший зв'язок. Кращим засобом переконання неписьменного селянина в користі книги є народні читання. “Слухаючи читання, селянин заражається бажанням навчитися читати – потрібна недільна школа; є школа – треба запропонувати книгу для читання, допомогти правильно користуватися нею” [3, с. 85]. Педагог наводить класифікацію недільних шкіл: “1) нижча недільна школа для абсолютно неписьменних дорослих; 2) вища повторювальна школа для дорослих, які закінчили курс сільського училища чи мають рівну з ним підготовку; 3) середня повторювальна недільна школа для осіб, які вибули з початкового училища раніше визначеного терміну або ті, які мають рівну з ними підготовку” [3, с. 264].

На підставі історіографічного аналізу слід відзначити, що починаючи з 60-х рр. XIX ст. все активніше піднімалося питання про необхідність навчання у початковій школі дівчат із народу. Під впливом громадсько-просвітницького руху в Україні з цього періоду поступово розширюється мережа жіночих навчальних закладів, дівчат почали навчати в безоплатних недільних школах разом з хлопчиками. Жіночим закладам на кшталт чоло-

вічих передували жіночі недільні школи, які відкривались у великих містах українських губерній. Незабаром цей доволі поширений тип народних шкіл став популярним засобом здобуття початкової освіти.

Інтенсивний розвиток системи освіти дав можливість у 1870 р. затвердити “Положення про жіночі гімназії і прогімназії Міністерства народної освіти”. А з 1872 р. відкриваються приватні жіночі гімназії, що пояснювалося нестачею жіночих середніх навчальних закладів та невдоволенням у суспільстві змістом і обсягом навчальних курсів у державних жіночих гімназіях. Відповідно до “Положення про приватні жіночі гімназії” 1872 р., визначено, що вони користуються тими ж інструкціями, що й державні, зобов’язані дотримуватись правил та програм, затверджених Міністерством народної освіти, і підпорядковуються місцевому земству як органу місцевого самоврядування.

Загалом система освіти у 60–90-х рр. ХІХ ст. за своїм змістом і за тих прав, яке вона давала для закінчення школи, все ще не відповідає ні потребам жіночої освіти, ні загальному рівню освіти. Дослідження проблеми доводить, що шлях жіноцтва до здобуття середньої освіти був досить складним. Поступове залучення жінок до соціально-економічного виробництва привело до усвідомлення громадськістю того факту, що дівчат потрібно вчити й виховувати не гірше, ніж хлопців.

На початку ХХ ст. значно розширюється мережа жіночих недільних шкіл, створених за кошти приватних осіб і громадських просвітницьких організацій. Особливою популярністю користувалися Харківська жіноча недільна школа Х. Алчевської, навчальна програма якої спрямовувалася не лише на підготовку дівчат до виконання певної ролі у родині, насамперед як помічниці чоловіка, матері й господині, а й намагання розвинути природні розумові здібності у дівчат.

Система поглядів на соціальну роль жінки розглядалась як соціокультурний аспект. Так, К.Єльніцький у досліджуваній період аргументовано зазначає у питанні методичних рекомендацій проблему гендерного підходу до вивчення домашніх завдань. “У книзі Ф. Гардера “Керівництво до наочного навчання” вчитель початкової школи знаходить чимало матеріалу, який допомагає йому вести уроки з предметного навчання, і матір знаходить чимало матеріалу для вирішення багатьох питань, які турбують дітей” [4, с. 47]. У наукових розвідках М. Корфа “Частная инициатива в деле народного образования” і “Женская воскресная школа в Харькове”, С. Миропольського “Воскресные школы в Харькове в 1871 г.”, В. Вахтерова “Воскресные школы и повторительные классы” наголошено на зразковій організації Харківської жіночої недільної школи, створеної Х. Алчевською, використання “кращих методів навчання з усіх предметів елементарного курсу” [5].

На підставі історіографічного аналізу засвідчено, що перші осередки громадського жіночого виховання в Російській імперії належали М. Корфу й Х. Алчевській, які є новаторами в організації освіти жінок, організував-

ши недільні школи для них і розробивши навчальні програми й методики викладання базових предметів у зазначених закладах освіти.

Враховуючи, що Х. Алчевська свою інноваційну освітню діяльність розпочала на Харківщині, важливо охарактеризувати окремими штрихами цю територію, де своєрідність освітніх процесів зазначеного регіону значною мірою залежала від розвитку громадсько-просвітницького життя. Розвиток місцевого самоврядування (земства) супроводжувався широким розмахом громадського руху, створенням численних культурно-просвітницьких організацій та установ, чия діяльність була особливо помітною в галузі освіти. Оскільки на Харківщині виникали та діяли практично всі основні типи народної школи – від державної, відомчої, церковної до недільної, земської, приватної, школи для дорослих, вочевидь реалізація освітніх реформ відображала не лише регіональну специфіку Харківщини, а й деякі загальні закономірності всієї Російської імперії.

Відповідною логічною закономірністю є те, що саме на Харківщині започатковувалися та діяли одні з перших недільних шкіл. На думку О. Олексієнка, значну увагу Харківській жіночій недільній школі Х. Алчевської приділено у публікації “Частная женская воскресная школа в Харькове и воскресные школы вообще” [10, с. 10] відомого публіциста, педагога, історика кінця XIX ст. Я. Абрамова, який, передусім, визначав особливості методики викладання, організації роботи в школі. Непоодинокі наукові розвідки свідчать, що однодумцем і товаришем М. Корфа зокрема у галузі створення недільних шкіл, освіти дорослих, була відома українська громадська діячка Х. Алчевська, яка мала дружні стосунки з М. Корфом, І. Франком, М. Павликом, С. Ковалевською, Ф. Коні, В. Вахтеровим, М. Бунаковим, В. Водовозовим та ін. Про недільну школу, створену Х. Алчевською, писали С. Миропольський у журналі “Семья и школа”, М. Корф у статті “Наше школьное дело”.

Врешті, про діяльність Х. Алчевської написано досить багато, відтак зупинимося лише на окремих аспектах діяльності жіночої недільної школи, яка визнавалася, насамперед, методичним центром навчання дорослих у недільних школах, а її засновниця – основоположником методики навчання грамоти дорослих, укладачкою перших систематичних навчальних програм і підручників для недільних шкіл. Оцінюючи діяльність школи у 1870 р. Х. Алчевська писала до М. Корфа: “Харківська недільна школа зробила вагомий крок уперед: із школи грамоти, в якій за винятком звукового навчання читання, письму й раціональної шкільної дисципліни, не можна було запозичити жодного педагогічного прийому навчання, ця недільна школа для дівчат перетворилася на повну елементарну школу, яку необхідно відвідати бажаючому побачити на ділі використання кращих методів навчання з усіх предметів” [9, с. 76].

Протягом кількох десятків років Харківська жіноча недільна школа була просвітницькою лабораторією, де вироблялися методи навчання дорослих, куди приїздили з питань устрою школи й методів організатори не-

дільних шкіл. Саме Х. Алчевська розроблювала методики початкового навчання спільно з визнаними педагогами – В. Водовозовим, М. Корфом, В. Євтушевським, М. Бунаковим, В. Вахтеровим та ін. Недільна школа Х. Алчевської була винятковим явищем у світовій практиці позашкільної освіти, що підтверджено її участю у чотирьох міжнародних та п'яти загальноросійських виставках народного господарства [12, с. 92]. Спрямувавши педагогічний пошук ентузіастів, Х. Алчевська, чи не вперше в роботі з дорослими учнями, запроваджувалася методика М. Корфа з навчання грамоти за звуковим способом.

Школа Алчевської користувалася рейтинговим попитом, тому не дивно, що потяг учнів до недільної школи пояснювався тим, що в ній панувала добра, дружня атмосфера, не схожа на формальні стосунки у державній школі. Школа Х. Алчевської вносила у життя своїх вихованок впевненість, радість, перспективу, де вони почували себе людьми, за якими визнавалися права вільної та гідної особистості. Це підтверджує, що провідними принципами її вчення про виховання і освіти молоді, а також дорослих, є принцип народності, демократизму та гуманізму. Враховуючи, що у педагогічній теорії Х. Алчевська була послідовницею М. Корфа, вочевидь власні новаторські погляди на освіту й виховання вона виклала у мемуарній книзі “Передуманное и пережитое” [1], де значну увагу приділено особистості М. Корфа, який неодноразово читав лекції дорослим дівчатам з історії батьківщини, проводив світоглядні уроки незвичного для подібного закладу і того часу напрямку. Лекції Корфа носили соціальне спрямування і допомагали слухачкам адаптуватися до умов життя, “бути в контакт” з середовищем, із природою.

Дослідження проблеми доводить, що М. Корф неодноразово у різні часи існування школи Х. Алчевської не лише проводив у ній уроки, а й перевіряв знання учнів, атестував викладачів, від знань, умінь і навичок яких педагог “виносив найпозитивніше враження”. Переглянувши навчальну програму, М. Корф як методист радив проводити написання учнівських творів, які допомагають закріплювати знання. М. Корф безапеляційно зазначав, що Росія зобов'язана Харківській школі у питанні організації недільної школи розробкою навчальних програм, отримуючи не “гадальну чи аналогічну”, а фактичну відповідь на питання про знання, які отримують учні в недільній школі, з перевірок яких він робив висновки: “...учениці школи настільки були розвинені, що могли розуміти популярно написані не лише дитячі книги, із читання й уроків, а й розуміти “поняття про явища природи і навколишній світ” [5, с. 113].

Х. Алчевська, як і М. Корф, добре розуміла важливість читання для інтелектуального й морального розвитку своїх учнів. У публікаціях і практичній діяльності вона пропагувала літературу як засіб освіти народу. На її думку, учні повинні читати твори Т. Шевченка, М. Вовчка, П. Грабовського, І. Франка, В. Стефаніка, М. Коцюбинського, Л. Українки, О. Пушкіна, М. Лермонтова, І. Тургенева, М. Островського, В. Шекспіра та ін. За її участю готувалися каталоги рекомендованої літератури для недільних

шкіл і бібліотек. Назви книг засвідчують намагання педагога просвітницькі задовольнити різноманітні інтереси слухачів і читачів: “Малоросія”, “Учебная карта Европейской России для самообразования”, “Беседы о здоровье и болезнях”. Книгу М. Корфа “Руководитель для воскресных повторительных школ” Х. Алчевська рекомендувала як інноваційний навчально-методичний посібник [6].

При навчальному закладі Х. Алчевської працював орган учнівського самоврядування – “школа громадської діяльності”, який популяризував різні форми сприяння самоосвіті, яку активно пропагував і М. Корф. У свою чергу, Х. Алчевська неодноразово переконувалась у необхідності всебічного формування особистості через громадську діяльність. Теоретико-практичну спадщину Х. Алчевської розглянуто у підручнику з історії педагогіки К. Єльніцького, де її подано як “відому діячку галузі освіти, що присвятила усю себе цій справі. Понад тридцять років свого життя Х. Алчевська присвятила справі освіти народу шляхом діяльності недільних шкіл” [4, с. 87]. У зазначеному підручнику автор аналізує діяльності тогочасних недільних шкіл, які розподілені на чоловічі, жіночі й змішані, де засновниками виступали міські чи сільські громади, благодійні товариства чи приватні особи. Керування недільною школою покладалося на певного розпорядника чи завідуючого; при відкритті школи громадою чи земством – головним розпорядником обирається певна особа; якщо школа відкривається приватною особою, звісно, ця особа по закону має право бути засновником. Розпорядником жіночих недільних шкіл, як акцентує К. Єльніцький, повинні бути жінки [4, с. 87].

В останній чверті XIX ст. Х. Алчевська була одним з найактивніших і постійних учасників суспільно-педагогічної газети “Школа и жизнь”. Разом із нею до активу газети входили відомі педагоги Ц. Балталон, В. Вахтеров та Е. Вахтерова, Я. Гогешвілі, П. Каптерев, В. Костроміна, Т. Лубенець, О. Острогорський, Д. Тихомиров, М. Чехов; видатні вчені В. Бехтерев, В. Вернадський, А. Коні, М. Котляревський, Д. Овсяніко-Куликовський, І. Павлов, Е. Тарле та ін.

Зберігаючи власний статус і аутентичність, школа Х. Алчевської слугувала практичним прикладом освітнього устрою країни, друкуючи дидактичні плани, зміст навчальних програм школи, звіти про діяльність. Із 80-х рр. XIX ст. за зразком Харківської жіночої школи повсюдно відкривалися недільні приватні школи в багатьох містах України, де розповсюджувалась ідея освіти жінок. У 1881 р. Харківським товариством поширення в народі грамотності було відкрито дві школи для освіти дівчат у Слов’янську. У 1887 р. за ініціативою педагогічної громадськості відкрилася подібна чоловіча школа в Одесі.

Висновки. На підставі вищезазначеного встановлено, що впродовж останньої третини XIX – початку XX ст. під впливом плідної діяльності М. О. Корфа сформувалася генерація нових, прогресивних педагогів-послідовників, які у своїй діяльності прагнули не лише практично реалізо-

увати педагогічні ідеї й наукові концепції попередників, а й примножити їх власними педагогічними дослідженнями та авторськими методиками. Відтак, демократичний рух за освіту жінок відбувався під впливом, передусім, співпраці реформаторських соціальних поглядів М. Корфа та Х. Алчевської, і спрямовував упровадження творчих новацій прогресивних жінок-педагогів.

Список використаної літератури

1. Алчевская Х. Д. Передуманное и пережитое: Дневники, письма, воспоминания / Х. Д. Алчевская. – Москва, 1912. – 466 с.
2. Алчевская Х. Д. Воспоминания о бароне Корфе / Х. Д. Алчевская // Рус. шк. – 1916. – № 7–8. – С. 1–15 ; № 9. – С. 1–19.
3. Вахтеров В. П. Внешкольное образование народа. Сельские библиотеки, книжные склады. Воскресные школы и повторительные классы / Василий Порфирьевич Вахтерев. – Москва : Изд-во Т-ва И. Д. Сытина, 1896. – 380 с.
4. Ельницкий К. Русские педагоги второй половины XIX столетия: Для учебных заведений, в которых преподается педагогика / К. Ельницкий. – Санкт-Петербург, 1904. – С. 40–49.
5. Калачев А. В. Церковно-приходская школа в системе начального народного образования / А. В. Калачев // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2011. – Вып. 4. – С. 21–30.
6. Корф Н. Воскресные школы в Харькове в 1871 году / Николай Александрович Корф // Наше школьное дело. – Москва : Типография т-ва И. Д. Сытина, 1873. – С. 109–120.
7. Корф Н. Воскресная школа / Николай Александрович Корф // Наши педагогические вопросы : в 2 т. – Москва : Типография А. Клейн, 1882. – Т. 1. – С. 123–132.
8. Корф Н. А. Воскресные повторительные школы / Николай Александрович Корф // Наши педагогические вопросы : в 2 т. – Москва : Типография П. Коркина, 1886. – Т. 2. – С. 45–56, С. 57–104.
9. Лещенко Е. В. Характер неперервної освіти в рецепції М. Корфа (до 180-річчя від дня народження М. Корфа) / Ельза Володимирівна Лещенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Класичного приватного університету. – Запоріжжя, 2014. – Вип. № 37 (90). – С. 33–43.
10. Мухин Н. И. Воскресная школа Х. Д. Алчевской и её роль в становлении образования взрослых (1862–1919) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Николай Иванович Мухин ; Научно-исследовательский институт педагогики УССР. – Киев, 1977. – 160 с.
11. Олексієнко О. Г. Педагогічна спадщина Х. Д. Алчевської в оцінці вітчизняних науковців : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. Г. Олексієнко. – Луганськ, 2013. – 20 с.
12. Отчет члена Мариупольского Уездного Училищного Совета Николая Александровича Корфа. За 1882–1883 год. – Мариуполь, 1883. – 185 с.
13. Фрадкіна Н. В. Культуротворча діяльність недільної школи Х. Д. Алчевської / Н. В. Фрадкіна // Вісник НТУ “ХПІ”. Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2013. – № 6 (980). – С. 89–93.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2015.

Лещенко Э. В. Образовательные инновации Н. Корфа в системе развития воскресных школ Украины как предпосылка становления образования женщин

В статье рассматриваются образовательные инновации Н. Корфа в системе развития воскресных школ Украины во II пол. XIX в., в частности авторские воскресные повторные классы, ставшие предпосылкой становления образования женщин. Ак-

центрировано внимание на содержании учебно-воспитательной работы в воскресных школах. Рассмотрены некоторые аспекты женского образования на примере частной Харьковской воскресной школы Х. Алчевской. Освещены отдельные идеи по реформированию системы образования с учетом гендерных подходов во взглядах Н. Корфа и Х. Алчевской.

Ключевые слова: образовательные новации, воскресные школы, образование женщин, повторные классы, внешкольное образование, историографический анализ.

Leshchenko E. The Education Innovations of N. Korf in the System of the Development of Sunday Schooling in Ukraine as the Background for the Emergence of Women Education

The article deals with the education innovations of N. Korf in the system of the development of Sunday schooling in Ukraine in the second half of the 19th century, namely the author's Sunday revision classes which preconditioned the emergence of women education. The attention is paid to the content of educational work in Sunday schools. The analysis of the activity of Sunday schools in Ukraine has been made as their introduction and development provided the emergence of women education. Some aspects of women education have been investigated on the example of KharkivKh. Alchevs'ka private school. It has been stated that during the last third of the 19th – the beginning of the 20th century under the influence of productive activity of N.A. Korf the generation of new, progressively-minded pedagogues was formed who aimed besides the practical realization of pedagogical ideas and scientific concepts of their formers, to produce their own pedagogical investigations and authors' methods. Several ideas to reform the educational system have been displayed regarding the gender approaches of N. Korf and Kh. Alchevs'ka. The article summarized that the democratic movement for women's education took place under the influence, primarily, cooperation reform and social views N. Korf and Kh. Alchevs'ka and directed the implementation of creative innovations progressive female teachers.

Key words: educational innovations, Sunday schools, education of women, repeated classes, school education, historiographical analysis.